

PODMIOTOWOŚĆ SPOŁECZNOŚCI LOKALNYCH W ŚWIETLE WYBRANYCH KONCEPCJI SOCJOLOGICZNO-FILOZOFICZNYCH

The subjectivity of local communities in the perspective of selected sociological and philosophical concepts

Streszczenie

Celem artykułu jest zarysowanie problematyki podmiotowości społeczności lokalnych w perspektywie wybranych ujęć socjologicznych i filozoficznych. Pojęcie podmiotowości odnosi się do wielu wymiarów rzeczywistości społecznej i ma charakter interdyscyplinarny. Szczególnego znaczenia nabiera w przestrzeni lokalnej, gdzie dostrzec można szczególne rodzaje powiązań społecznych oparte na partnerstwie i współpracy. W opracowaniu podjęto próbę ukazania wybranych koncepcji podmiotowości ze szczególnym uwzględnieniem socjologicznych odniesień, formułowanych zarówno wprost, jak i pośrednio.

Słowa kluczowe: podmiotowość indywidualna, podmiotowość społeczna, społeczność lokalna

Abstract

The aim of the article is to outline the problem of subjectivity of local communities in the perspective of selected sociological and philosophical approaches. The concept of subjectivity refers to many dimensions of social reality and is interdisciplinary. Particular importance is gained in the local space, where specific types of social relationships based on partnership and cooperation can be recognized. The paper attempts to present selected concepts of subjectivity, with particular emphasis on sociological references, formulated both directly and indirectly.

Keywords: individual subjectivity, social subjectivity, local community

Wprowadzenie

Ogół problemów związanych z funkcjonowaniem społeczności lokalnych pozostaje w relacji z zagadnieniem podmiotowości. W literaturze przedmiotu społeczność lokalna jest niejednokrotnie utożsamiana z gminą, podstawową jednostką samorządu terytorialnego. Jak wskazuje M.S. Szczepański, „społeczności lokalne były niemal od zawsze, obok rodziny, podstawowym elementem struktury społecznej, gmina natomiast stała się ich instytucjonalnym i politycznym wyrazem. Społeczności lokalne zorganizowane w gminę władają określonym terytorium, stanowiąc względnie zamknięty system – układ lokalny” (Szczepański 2005: 123). Tak zorganizowana społeczność lokalna nie mogłaby w pełni realizować swoich zadań, zabezpieczać potrzeb i aspiracji swoich członków bez przeświadczenia o swoich możliwościach, prawach i niezależności. Pomimo że zakres pojęcia podmiotowości wydaje się nieostry i niejednoznaczny, o konotacjach bardziej filozoficznych, znajduje ono także swoje miejsce w dorobku socjologii. Odnosi się zarówno do jednostki, grupy, jak i większych zbiorowości.

Należy podkreślić, że niniejsze opracowanie ma charakter wstępny, stanowi zarys wybranych ujęć teoretycznych. Pierwsza część jest swego rodzaju teoretycznym wprowadzeniem w problematykę społeczności

lokalnych jako rzeczywistości złożonej, różnorodnie definiowanej także w obrębie samej socjologii. Dopiero określenie pojęcia społeczności lokalnych pozwala podjąć próbę zdefiniowania podmiotowości w perspektywie lokalnej, a w dalszej kolejności przedstawienia jej teoretycznych ujęć.

Społeczności lokalne jako przedmiot zainteresowania socjologii

Problematyka społeczności lokalnych zajmuje znaczące miejsce w badaniach socjologicznych. Jak podkreśla J. Turowski, „chyba nie ma obszerniejszej literatury socjologicznej niż publikacje zgromadzone na temat społeczności lokalnej” (Turowski 1977: 105). Badania dotyczące dzielnic i osiedli mieszkaniowych, wsi, małych miejscowości, miast oraz całych regionów stanowią przedmiot badań i przyczynę wyodrębniania się takich gałęzi socjologii, jak socjologia wsi, socjologia miasta, socjologia regionu, socjologia społeczności lokalnych (*community studies*).

W związku ze zmianami następującymi we współczesnych społeczeństwach zainteresowanie problematyką społeczności lokalnych systematycznie wzrasta. Formułowane są teorie dotyczące kierunków przeobrażania się i dalszego rozwoju zarówno małych układów lokalnych, jak i całych społeczeństw (Turowski 1977: 105). Badacze zwracają uwagę na wielowymiarowość rzeczywistości społecznej na poziomie lokalnym. Społeczności lokalne wyróżnia to, że stanowią strukturę „średniego poziomu” – znajdują się pomiędzy mikro- i makrostrukturami społecznymi (Szacka 2008). Jak powiada Morris Janowitz, społeczności lokalne odgrywają rolę jednostek pośrednich, mających istotne znaczenie dla rozwoju ekonomicznego, ustroju politycznego oraz stabilizacji społecznej w poszczególnych częściach świata (Turowski 2000). Wyrazem takiego umiejscowienia społeczności lokalnej jest wyróżnienie przez Lowry'ego Nelsona, Charlesa E. Ramseya i Cooliego Vernera trzech zasadniczych rodzajów społeczności: sąsiedztwa, wioskowej społeczności lokalnej oraz społeczeństwa (narodu). Tworzą one swego rodzaju kontinuum, na którym społeczność lokalna zajmuje miejsce pomiędzy dwiema różnymi strukturami społecznymi. Prowadzone badania koncentrują się zatem zarówno na sposobach funkcjonowania samej społeczności lokalnej, jak i na szerszych zjawiskach i procesach społecznych odbijających się w przestrzeni lokalnej (Bertrand, Wierzbicki 1970). Wśród tych studiów znajdują się prace o charakterze opisowym bądź eksplanacyjnym, wyjaśniające procesy i zależności przejawiające się w złożonej rzeczywistości lokalnej (Łojko 1996). W społeczności lokalnej widzieć można miejsce, gdzie „jednostka styka się z szerszym społeczeństwem i kulturą. To właśnie w swojej miejscowości przez większą część ludzkiej historii, a w znacznej mierze także dzisiaj, jednostka staje wobec instytucji swojego społeczeństwa, wobec właściwych mu dróg wyrażania uczuć religijnych, regulowania zachowań się, życia rodzinnego, socjalizacji młodych, zarabiania na życie, wyrażania ocen estetycznych” (Szacki 2002: 596).

Refleksja naukowa bogata jest w próby określenia pojęcia podmiotowości, sformułowania koncepcji podmiotowości. Obecność pojęcia podmiotowości w dorobku intelektualnym w następujący sposób zarysowuje Piotr Sztompka: „Pojęcie podmiotowości (...) w antropologii filozoficznej oznacza, jak się wydaje, przeciwieństwo reifikacji, uprzedmiotowienia jednostki i podjęte zostaje przez te kierunki, które akcentują wolność, kreatywność, dezalienację człowieka. W epistemologii oznacza odrzucenie mechanistycznej teorii odbicia i podkreślenie czynnej roli poznającego rozumu. W historiozofii oznacza sprzeciw wobec fatalizmu i determinizmu, a także finalizmu czy providencjonalizmu, na rzecz perspektywy aktywistycznej i pozytywistycznej. (...) W psychologii (...) staje się natomiast kategorią centralną tych teorii, które stawiają akcent na tożsamość jednostki, jej samoświadomość, niepowtarzalną idyntywność, słowem – na bycie sobą. (...) W naukach politycznych (...) pojawia się jako antyteza manipulacji, uprzedmiotowienia i ubezwłasnowolnienia obywateli. Jest tu symbolem samorządności, współuczestnictwa politycznego, autonomii jednostek i grup społecznych” (Sztompka 1989: 11-12).

We współczesnej refleksji naukowej poświęcono jak dotąd wiele uwagi problematyce funkcjonowania samorządu terytorialnego od momentu jego restytucji. Zagadnienie to wiąże się bezpośrednio z kwestią wpływu tak zorganizowanej rzeczywistości społecznej na środowiska lokalne oraz zmiany i procesy zachodzące w ich obrębie, jak np.: poziom mobilizacji społecznej, partycypacji, urzeczywistniania idei samorządności, kształtowania własnego rozwoju. Badacze zgodnie podkreślają, że przywrócenie instytucji samorządowych stanowiło jednocześnie początek rewitalizacji społeczności lokalnych. Innymi słowy, odzyskały one należną

im podmiotowość prawną oraz uzyskały możliwość manifestowania i kształtowania swojej podmiotowości subiektywnej, przejawiającej się w aktywnym działaniu na rzecz swojej wspólnoty. Moment ten otworzył nowe perspektywy badań społeczności lokalnych.

Definicje podmiotowości

Umieszczenie pojęcia podmiotowości przez P. Sztompkę ukazuje, że posiada ono interdyscyplinarny charakter. Pomimo trudności, jakie sprawia jego precyzyjne zdefiniowanie, przypisać mu można istotne znaczenie w analizie socjologicznej. W dyskursie naukowym odnoszącym się do podmiotowości kluczowe znaczenie mają relacje pomiędzy jednostką a zbiorowością, zagadnienie natury człowieka oraz istoty społeczeństwa. Przyjmując perspektywę socjologiczną, odróżnić należy zatem podmiotowość jednostki i podmiotowość społeczną. Wiele dylematów współczesnej socjologii koncentruje się na kwestiach podmiotowej aktywności jednostki oraz natury rzeczywistości społecznej; podmiotu indywidualnego w relacji do struktur systemu społecznego.

Z perspektywy socjologii podmiotowość zdefiniować można za Ryszardem A. Podgórskim jako „zdolność jednostki lub zbiorowości społecznej do wywierania wpływu na strukturę społeczną, to także podatność tej struktury na wpływ; podmiotowość jest wypracowana, a nie dana raz na zawsze” (Podgórski 2011: 12). Autor podkreśla tym samym, że podmiotowość nie posiada cechy stałości czy statyczności. Podmiotowość oznacza spontaniczne, autonomiczne, kreatywne, wolne i odporne na różnorodne manipulacje uczestnictwo jednostki lub zbiorowości w życiu społecznym (Podgórski 2011: 12).

W kontekście niniejszego opracowania istotne jest rozróżnienie na podmiotowość jednostki i podmiotowość społeczną. Zdefiniować je można za Krzysztofem Wieleckim, który wiele uwagi poświęcił naukowej refleksji nad społecznymi problemami ujawniającymi się w relacji jednostka–zbiorowość (indywidualizm a kolektywizm). Podmiotowość indywidualną rozumieć należy jako „stan jednostki, jej systemu wartości, kompetencji i sposobów pozostawania w relacjach z innymi, który sprzyja zarówno samorozwojowi, jak i dobru innych” (Wielecki 2010: 48). Podmiotowość społeczna to z kolei „stan społeczeństwa, w którym dobro wspólne i dobro poszczególnych ludzi jest w symbiotycznym związku, w którym społeczeństwo stwarza przesłanki do rozwoju jednostek, a jednostki przyczyniają się do rozwoju innych jednostek i całego społeczeństwa” (Wielecki 2010: 48). Podmiotowość społeczna ma zatem dwa aspekty. Pierwszy dotyczy podmiotowego charakteru ładu społecznego, który stanowiony jest przez poszczególne jednostki, grupy, warstwy i inne segmenty struktury społecznej. Poziom podmiotowości odnosi się w tym wymiarze do zakresu udziału jednostek, grup, warstw społecznych w tworzeniu tegoż ładu. Drugi aspekt dotyczy tego, na ile określony ład społeczny umożliwia kształtowanie się podmiotowości indywidualnej i grupowej. Podmiotowość rozumiana jest jako dobro, którego dostępność jest społecznie regulowana, a zatem o jej poziomie decydują zasady dostępu do tworzenia ładu społecznego (Wielecki 2003). Dla K. Wieleckiego podmiotowość ma charakter relacyjny (Wielecki 2010). Pojedynczego człowieka nie da się określić w separacji od zbiorowości ludzkiej: „Naturą jednostki jest, iż pozostaje ona w relacji ze społeczeństwem. Naturą zaś społeczeństwa jest to, iż jest bytem relacyjnym. (...) jest kreowane w toku stosunków społecznych między jednostkami. Potem zaś (...) jest czynnikiem, obok autonomicznej działalności podmiotu, kreującym podmiot” (Wielecki 2003: 347).

Poza wymiarem indywidualnym i społecznym podmiotowość rozpatrywać należy także w aspekcie świadomościowym oraz behawioralnym. Pierwszy aspekt odnosi się do poczucia sprawstwa i zdolności do działania, które warunkowane są przez nabyte w drodze socjalizacji dyspozycje psychologiczne oraz doświadczenia jednostek, mogące wzmacniać bądź osłabiać te dyspozycje. W behawioralnym wymiarze podmiotowości uwaga badacza koncentruje się na prezentowanych przez jednostki postawach w życiu publicznym. Określenie poziomu podmiotowości możliwe jest zatem dzięki badaniom poświęconym partycypacji społecznej (Wołyńiec 2012).

Wybrane ujęcia teoretyczne

Zasadne wydaje się w tym miejscu wskazanie kilku wybranych koncepcji podmiotowości obecnych na gruncie socjologii polskiej i zagranicznej. Krótki przegląd koncepcji klasyków socjologii pozwala na ukazanie najważniejszych problemów społecznych znajdujących się w kręgu problematyki podmiotowości.

W dorobku socjologii polskiej wyróżnić można koncepcję orientacji na podmiotowość Marka Ziółkowskiego. Autor podjął próbę włączenia pojęcia podmiotowości do analizy socjologicznej, wykorzystując zaczerpnięty z psychologii społecznej termin „orientacja”. Pojęcie podmiotowości zawiera się w jednym z wymiarów służących do opisu mentalności społecznej, która z kolei stanowi jeden z trzech czynników wymagających uwzględnienia przy wyjaśnianiu funkcjonowania życia społecznego (Cichocki 2003). Pozostałe czynniki wpływające na kształt życia społecznego, obok mentalności społecznej, rozumianej jako „cechy jednostek, ukształtowane i odporne na zmiany cechy osobowościowe (...) większości członków społeczeństwa” (Ziółkowski 1990: 54), to wpływ przywódców oraz mechanizmy i prawidłowości systemu społecznego (Ziółkowski 1990: 54-55). Pojęcie orientacji zostało z kolei przez badacza zdefiniowane jako zgeneralizowana tendencja „do postrzegania, wartościowania, odczuwania i reagowania na rzeczywistość społeczną” (Ziółkowski 1990: 57). Wracając do kategorii podmiotowości w omawianym kontekście, autor umiejscawia ją w szeregu wymiarów mentalności społecznej: indywidualizm–kolektywizm, produktywność–receptywność, produktywność–roszczeniowość i wreszcie podmiotowość–podporządkowanie (Cichocki 2003). Według M. Ziółkowskiego istotą podmiotowości jest „kontrola i wywieranie wpływu na własny los oraz na otoczenie” (Koralewicz, Ziółkowski 2003: 44). Za przeciwieństwo podmiotowości uznać można bezradność (brak możliwości wywierania zamierzonego wpływu przez jednostkę) lub podporządkowanie, wynikające z oddziaływania manipulacji, jakiejś zewnętrznej siły determinującej sytuację człowieka (Koralewicz, Ziółkowski 2003). Tak ujmowana koncepcja podmiotowości została zastosowana w badaniach dotyczących trzech wymiarów życia jednostki: centralnego systemu politycznego, społeczności lokalnej oraz rodziny. Założono, że we wszystkich tych sferach życia mogą występować orientacje zarówno na podmiotowość, jak i na podporządkowanie. Upodmiotowienie społeczeństwa w zamyśle autora koncepcji to system wartości, który wytwarza „oczekiwanie respektowania wolności osobistych jednostki, jej autonomii (samokierowania) i samodzielności w działaniu oraz tolerancji i możliwości wpływania na decyzje osób i instytucji sprawujących władzę” (Koralewicz, Ziółkowski 2003: 142). Orientację na podporządkowanie, będącą przeciwieństwem podmiotowości, rozumieć należy zatem jako różne formy przymusu, podległość, uzależnienie od osób sprawujących władzę, uleganie kontroli zewnętrznej, podkreślanie nietolerancji i centralizacji procesu decyzyjnego (Koralewicz, Ziółkowski 2003).

Na uwagę zasługuje także koncepcja Piotra Buczkowskiego, który również odwołuje się do pojęcia alienacji, ale punktem wyjścia czyni konfliktową perspektywę analizy społeczeństwa. Definiuje podmiotowość jako „możliwość realizowania własnych preferencji podmiotu w warunkach konkurowania z innymi podmiotami” (Cichocki 2003). Badacz przyjął, że wskazać można trzy najważniejsze źródła zróżnicowania współczesnych społeczeństw, będące podstawą konfliktów: posiadanie narzędzi produkcji, posiadanie narzędzi przymusu i posiadanie narzędzi kształtowania przekonań. Wszystkie trzy mogą stanowić źródło zarówno alienacji społecznej, jak i podmiotowości. Nieodłącznym składnikiem podmiotowości są konflikty. Związane są one z sytuacjami społecznymi, które wymagają od jednostki każdorazowego odniesienia się do jej preferencji związanych z jej interesami społecznymi lub systemem wartości. Innym wymiarem występowania konfliktów w kontekście podmiotowości są trzy warstwy społeczeństwa globalnego (indywidualna, grupowa i ogólnospołeczna). Każda z warstw jest zorganizowana na podstawie właściwych dla siebie zasad, interesów i systemów wartości. Konflikty podmiotowości występować mogą zarówno w ramach poszczególnych warstw, jak i pomiędzy nimi (Cichocki 2003).

Wśród koncepcji podmiotowości polskich badaczy nie można pominąć socjologicznej teorii podmiotowości P. Sztompki. Pojęcie podmiotowości definiuje on jako „istotny, aktywny wpływ działań ludzkich na kształt struktury społecznej. Od tego podstawowego sensu wywodzą się pewne znaczenia pochodne, np. podmiotowość jednostek, klas, mas, ruchów społecznych – rozumiana jako zdolność (dysponowania środkami, umiejętnościami, motywacjami) do wywierania wpływu na kształt struktury społecznej, lub podmiotowość społeczeństwa, rozumiana jako podatność struktur społecznych na tego rodzaju wpływy (ich plastyczność, reformowalność)” (Sztompka 1989: 12-13). Socjologiczne znaczenie kategorii podmiotowości

jest przez P. Sztompkę wyjaśniane poprzez wzajemne relacje działań i struktur. Nawiązuje tu Sztompka do przytoczonego wyżej rozumienia podmiotowości K. Wieleckiego. Podmiotowość jest właściwością społeczeństwa polegającą na zdolności do samoprzekształcania się. Podkreślając relacyjny charakter działań i struktur, należy zauważyć, że zdolność ta nie odnosi się tylko do jednostek, grup i zbiorowości czy struktur społecznych. Podmiotowość jest efektem zdolności, mobilizacji, umiejętności, aktywności, kompetencji poszczególnych jednostek i struktur, w ramach których one funkcjonują (Sztompka 2012).

W kontekście teorii podmiotowości P. Sztompki, określonej przez autora dialektyczną, wskazać można siedem głównych założeń. Pierwsze, które zostało już wyżej wspomniane, odnosi się do wzajemnej relacji działań i struktur. Drugie założenie mówi o tym, że działania i struktury mają charakter procesowy, następujący w kolejnych etapach rozwoju historii. Kategoria podmiotowości jest dynamiczna i powinna być odczytywana w kontekście ciągłej zmienności oraz stawania się społeczeństwa. Trzecie założenie odnosi się do aktywizmu zarówno podmiotów indywidualnych i zbiorowych, jak i warunków strukturalnych, które mogą być przez jednostki i grupy kształtowane. Czwarte podkreśla społeczny charakter podmiotów podejmujących działalność na rzecz modyfikacji struktur. Piąte założenie dotyczy charakteru sytuacji, w której działają poszczególne podmioty. Struktury nie determinują jednoznacznie działania podmiotów, stwarzają jedynie pewne możliwości. Poszczególne podmioty muszą dokonać wyboru określonego działania. Szósta teza podkreśla znaczenie działań spontanicznych i żywiołowych w kontekście przekształceń w poszczególnych strukturach. Ostatnie założenie odnosi się do aksjologicznego wymiaru podmiotowości oraz różnych wymiarów emancypacji człowieka, np. grup upośledzonych, klas i warstw społecznych, grup etnicznych i religijnych itp. (Sztompka 1989, 2012; Cichocki 2003).

Kategoria podmiotowości znajduje swoje odbicie nie tylko w refleksji naukowej socjologów polskich, ale także w socjologii światowej. Zaznaczyć trzeba, że w odróżnieniu od wymienionych wyżej „autonomicznych” koncepcji podmiotowości zagraniczni badacze rzadko wprost formułują teorie dotyczące podmiotowości. Niejednokrotnie przyjmowane przez nich założenie o podmiotowości wyprowadzić należy z kontekstu prezentowanego przez nich stanowiska teoretycznego, dotyczącego szerszych problemów społecznych. Pozostając przy zagadnieniu podmiotowości w relacji jednostka–szersza zbiorowość (społeczeństwo), wskazać wypada, przynajmniej w ogólnym zarysie, kilka odniesień do podmiotowości obecnych w dorobku współczesnej socjologii.

Problem podmiotowych czynników przekształceń struktur społecznych obecny jest m.in. w pracach Roberta K. Mertona. Jako reprezentant funkcjonalizmu w zasadzie odrzuca on założenie o podmiotowości, dostrzega jednak pewne zjawiska i procesy, które stoją w sprzeczności z jego własną orientacją teoretyczną. Funkcjonalistów charakteryzuje przekonanie, że struktury społeczne determinują działania podejmowane w ramach określonych systemów społecznych. Założenia te zaprzeczają możliwości podmiotowego kształtowania struktur i systemów społecznych przez aktywność jednostkową i zbiorową. Merton zauważa jednak, że w rzeczywistości społecznej dostrzec można działania niezdeterminowane przez struktury. Istnieją zatem źródła dynamizmu społecznego niemające pochodzenia strukturalnego (np. napięcia, konflikty), działania autonomiczne w pewnym zakresie wobec systemu. Pomimo że R. Merton nie wychodzi poza prezentowaną przez siebie perspektywę socjologiczną, to jego stanowisko nabiera cech umiarkowania i dopuszcza istnienie podmiotowych aspektów działań społecznych (Cichocki 2003; Merton 2002).

W teorii strukturacji Anthony'ego Giddensa również odnaleźć można pewne założenia dotyczące podmiotowości. Teoria ta stanowi poniekąd próbę syntezy dwóch teorii socjologicznych: teorii struktury i teorii działania społecznego (Cichocki 2003; Wielecki 2003). Zaproponowane przez A. Giddensa pojęcie działania „nie oznacza intencji, jakimi kierują się ludzie, coś czyniąc, lecz przede wszystkim ich zdolność do czynienia tego (...). Działanie to wywoływanie zdarzeń, których sprawcą jest podmiot, w tym wszakże sensie, że w każdym momencie swej czynności mógłby postąpić inaczej” (Giddens 2003: 47). Kryterium uznania jednostki za podmiot działania jest jej podmiotowa interwencja oraz świadomość indywidualna (Cichocki 2003). Zdolność do interwencji, do działania oznacza zdolność do „powodowania różnicy w dotychczasowym stanie rzeczy lub ciągu zdarzeń” (Giddens 2003: 53). Bez interwencji jednostki nie może dojść do jakiegokolwiek zdarzenia. Autor wprowadza także pojęcie refleksyjnego monitoringu działalności jednostki, które oznacza właściwość obejmującą postępowanie zarówno jednostki, jak i innych aktorów społecznych. Jednostki nie tylko monitorują przebieg swojego działania, ale także oczekują podobnego działania od innych, kontrolują warunki fizyczne

i społeczne, w których się poruszają (Giddens 2003). W innym miejscu Giddens stwierdza: „Nawet najbardziej utrwalone zwyczaje, najbardziej nienaruszalne normy społeczne, wiążą się ze stałym i szczegółowym refleksyjnym namysłem. (...) We wszystkich typach społeczeństw jednostki dystansują się od reguł i zasobów, (...) tradycja jest ustawicznie interpretowana, reinterpretowana i przedstawiana w postaci pewnych uogólnień” (Giddens 2001: 17). Człowiek korzysta zatem ze swej podmiotowości, przetwarzając zastane wzorce kulturowe. Esencją rozumienia kategorii podmiotowości A. Giddensa jest teza, że każdy kontakt społeczny jest elementem ciągłego stawania się na nowo całego społeczeństwa. Siłą sprawczą tego procesu jest istota ludzka, a „każdy (kompetentny) członek społeczeństwa pozostaje praktycznym teoretykiem społecznym” (Giddens 2001: 36).

Koncepcja podmiotowości stanowi istotny element refleksji naukowej kanadyjskiego filozofa Charlesa Taylora. Ma ona charakter bardziej filozoficzny, niemniej zasługuje na uwzględnienie. Autor konstruuje swoją koncepcję podmiotowości w kontekście jej podstaw moralnych, w perspektywie wartości towarzyszących człowiekowi w epoce nowoczesności. W swoim obszernym dziele, jak sam pisze, próbuje określić nowoczesną tożsamość, której przypisuje trzy cechy: nowoczesne rozumienie wewnętrzności, afirmację zwyczajnego życia i ekspresywną koncepcję natury jako wewnętrznego źródła moralnego. Nowoczesna wewnętrzność człowieka oznacza, że jest on istotą obdarzoną określoną głębią – podmiotem (Taylor 2001). Definiuje on zatem podmiotowość jako podmiot działania, czyli osobę lub – jak powiada K. Wielecki – jako właściwość człowieka, oznaczającą „realizowaną gotowość do podmiotowego życia” (Wielecki 2003: 291). Ograniczając się jedynie do syntetycznego ujęcia filozoficznej analizy Ch. Taylora, rozumienie przez niego idei podmiotowości określić można za K. Wieleckim jako „perspektywę wzbogacającą przemianę tożsamości, w kierunku przypomnienia zapomnianych wartości i autointerpretacji w ich świetle” (Wielecki 2003: 291). Ponadto w ujęciu Ch. Taylora podmiotowość ma charakter relacyjny. Człowiek nie doskonali jej samodzielnie, ale w relacji do innych osób, oddziałujących na samookreślenie jednostki (Taylor 2001).

Zakończenie

W kontekście powyższych rozważań podmiotowość społeczności lokalnej rozumieć można jako jej pewną właściwość i zdolność do podejmowania aktywnych działań na rzecz wspólnoty oraz do wywierania realnego wpływu na kształtowanie rozwoju lokalnego. Jak podkreśla Andrzej Piekara, „dzięki decentralizacji możemy stać się bardziej kreatywni i odpowiedzialni za nasze sprawy, które już od nas zależą” (Piekara 1995: 6). Podmiotowość społeczności lokalnych wynikająca z mocy prawa nie gwarantuje zaistnienia podmiotowości społecznej. Ważny jest subiektywny wymiar podmiotowości, poczucie dysponowania określonymi możliwościami do przekształcania rzeczywistości. Wobec powyższego zasadniczymi wymiarami upodmiotowienia społeczności lokalnej są: po pierwsze, wewnętrzne poczucie sprawstwa, a po drugie, konkretne działania jednostek, grup i całych wspólnot lokalnych, w tym także władz samorządowych. Znaczenie tak ujmowanego upodmiotowienia objawia się w tym, że „poszerza i urealnia zakres wolności i kreatywności, tak poszczególnych obywateli, jak i ich organizacji i instytucji lokalnych. Upodmiotowiony obywatel, (...) widząc – prawnie mu zapewnione – realne i konkretne możliwości współdecydowania i wpływania w zakresie spraw i potrzeb lokalnych, dostrzega sensowność angażowania się w te sprawy” (Piekara 1995: 7).

Podmiotowość społeczności lokalnej przejawia się zatem w jej zdolności do samoorganizacji, która jest możliwa dzięki podejmowaniu przez członków społeczności rozmów na temat ważnych dla wspólnoty spraw, niezależnej działalności grup celowych i zrzeszeń obywateli oraz istnieniu przestrzeni wyrażania wspólnych interesów (Seręga 2009). Upodmiotowiona społeczność lokalna nie ulega manipulacjom, ale z determinacją podejmuje inicjatywy na rzecz wspólnego dobra. Jest to społeczność charakteryzująca się wysokim zaangażowaniem w życie wspólnoty mieszkańców. Podmiotowość można zatem uznać za cechę charakteryzującą społeczność lokalną w wymiarze subiektywnym (poczucie sprawstwa), obiektywnym (konkretne działania na rzecz wspólnoty), a jednocześnie za warunek wysokiego poziomu partycypacji społecznej i kształtowania społeczeństwa obywatelskiego (Mularska-Kucharek 2012). Słusznie podkreśla Maria Wieruszewska, że „poczucie podmiotowości i przeświadczenie o wpływie na różne sfery życia zgodne z własnymi lub uznawanymi standardami wspomagają się wzajemnie i minimalizują rozmaite doświadczenia uzależnienia, bezradności, podporządkowania” (Wieruszewska 2002: 42).

Bibliografia

- Bertrand A.L., Wierzbicki Z.T. (1970), *Socjologia wsi w Stanach Zjednoczonych*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo PAN.
- Cichoński R. (2003), *Podmiotowość w społeczeństwie*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Giddens A. (2001), *Nowe zasady metody socjologicznej: pozytywna krytyka socjologii interpretatywnych*, G. Woroniecka (tłum.). Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Giddens A. (2003), *Stanowienie społeczeństwa: zarys teorii strukturacji*, S. Amsterdamski (tłum.). Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Koralewicz J., Ziółkowski M. (2003), *Mentalność Polaków: sposoby myślenia o polityce, gospodarce i życiu społecznym 1988-2000*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Łojko E. (1996), *Socjologiczne aspekty społeczności lokalnych* [w:] A. Piekara, Z. Niewiadomski (red.), *Samorząd terytorialny i rozwój lokalny*. Warszawa: Centrum Studiów Samorządu Terytorialnego i Rozwoju Lokalnego Uniwersytetu Warszawskiego, s. 45-56.
- Merton R. (2002), *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Mularska-Kucharek M. (2012), *Poczucie podmiotowości i aktywność organizacyjna mieszkańców Łodzi*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” LXXIV(2): 251-264.
- Piekara A. (1995), *Decentralizacja administracji i samorządność społeczności lokalnych a lokalna jakość życia* [w:] tenże (red.), *Funkcje samorządu terytorialnego a lokalna jakość życia*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, s. 5-31.
- Podgórski R.A. (2011), *Analiza pojęcia podmiotowości* [w:] tenże, *Socjologia makrostruktury*. Poznań–Warszawa–Olsztyn: Wydawnictwo Naukowe Contact, s. 11-43.
- Seręga Z. (2009), *Obecność tradycji i znaczenie miejsca w globalizującym się świecie. Na przykładzie obrazu wsi polskiej* [w:] M.S. Szczepański, J. Wróblewska-Jachna (red.), *Społeczności lokalne i regionalne – metamorfozy tożsamości zbiorowych: księga jubileuszowa dedykowana profesor Ewie Jurczyńskiej-McCluskey*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo Akademii Techniczno-Humanistycznej, s. 23-35.
- Szacka B. (2008), *Wprowadzenie do socjologii*. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Szacki J. (2002), *Historia myśli socjologicznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Szczepański M.S. (2005), *Społeczności lokalne i regionalne a ład kontynentalny i globalny* [w:] W. Wesołowski, J. Włodarek (red.), *Kręgi integracji i rodzaje tożsamości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, s. 121-140.
- Sztompka P. (1989), *Socjologiczna teoria podmiotowości* [w:] P. Buczkowski, R. Cichoński (red.), *Podmiotowość: możliwość, rzeczywistość, konieczność*. Poznań: Redakcja Wydawnictw Ośrodka Analiz Społecznych ZMW, s. 11-20.
- Sztompka P. (2012), *Socjologia: analiza społeczeństwa*. Kraków: Znak.
- Taylor Ch. (2001), *Źródła podmiotowości: narodziny tożsamości nowoczesnej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Turowski J. (1977), *Społeczność lokalna*. „Studia Socjologiczne” 3(66): 105-129.
- Turowski J. (2000), *Socjologia: wielkie struktury społeczne*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Wielecki K. (2003), *Podmiotowość w dobie kryzysu postindustrializmu*. Warszawa: Centrum Europejskie UW.
- Wielecki K. (2010), *Narcyzm, podmiotowość i demokracja* [w:] tenże (red.), *Wybrane problemy demokracji i podmiotowości*. Warszawa: Wydawnictwo APS, s. 42-55.
- Wieruszewska M. (2002), *Samoorganizacja w społecznościach wiejskich*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
- Wołyniec Ł. (2012), *Podmiotowość jako wyraz odpowiedzialności społeczności za swój los. Wybrane przykłady z województwa podlaskiego* [w:] R. Geisler (red.), *Odpowiedzialność – przestrzeń lokalnego społeczeństwa obywatelskiego, biznesu i polityki*. Opole: Instytut Socjologii Uniwersytetu Opolskiego, s. 46-61.
- Ziółkowski M. (1990), *Orientacje indywidualne a system społeczny* [w:] J. Reykowski, K. Skarżyńska, M. Ziółkowski (red.), *Orientacje społeczne jako element mentalności*. Poznań: Nakom, s. 56-75.